

Michal SKLENÁŘ – Kristina UHLÍKOVÁ – Vít VLNAS, Josef Cibulka. *Kněz, pedagog a historik umění ve 20. století*, Praha, Ústav pro studium totalitních režimů – Ústav dějin umění AV ČR, v.v.i. – Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy 2020, 375 s. ISBN 978-80-88283-50-8.

Okruh českých historiků umění zahrnuje ve svém středu řadu osobností, které původně vzešly z jiného profesního prostředí a které se k tomuto oboru postupně propracovaly skrze rozvíjení svých osobních, mnohdy původně volnočasových, zájmů. Do této skupiny badatelů je bezpochyby možné zařadit také prof. ThDr. PhDr. Josefa Cibulku (1886–1968), původní profesí katolického kněze, pro kterého se ovšem hlavní náplní jeho vědecké a publikační činnosti staly dějiny církevního umění a křesťanská archeologie. Josef Cibulka výrazně ovlivňoval vývoj oboru především v období 20.–60. let 20. století, jeho akademické působení pomohlo formovat kariéry a uvažování řady jeho žáků, mnohdy velkých osobností oboru činných v 2. polovině 20. století. V jeho životním příběhu se ovšem neodráží jen úspěchy či nezdary jeho církevní, badatelské či akademické kariéry, ale zásadním způsobem také dopady dobového dění, související hlavně s postem ředitele budoucí Národní galerie, který Cibulka zastával v období Protektorátu, a následně s řadou omezení akademické i publikační činnosti v období komunistické totality. Ačkoli nebyl Cibulkův osobní a profesní život tak výrazně zasažen jako v případě řady jeho kolegů a spolupracovníků, byl jeho osobnostní profil od té doby pokřiven řadou polopravd a chybných tvrzení, díky kterým je dnes mnohdy považován za kontroverzní osobnost. I z tohoto důvodu byla v roce 2019 uspořádána odborná konference *Josef Cibulka – osobnost církevních dějin a dějin umění*, jejímž cílem mělo být zhodnocení Cibulkovy osobnosti a profesní kariéry na základě aktuálních výsledků bádání k tomuto tématu a také určitá rehabilitace J. Cibulky jako člověka ovlivňovaného okolnostmi dané doby. Příspěvky, přednesené na této konferenci, se následně společně s dalšími zařazenými texty staly náplní předkládaného sborníku *Josef Cibulka. Kněz, pedagog a historik umění ve 20. století*, jehož vydání zpřístupňuje výsledky dosavadního bádání široké veřejnosti.

Předkládaná publikace umožňuje čtenáři vlastní seznámení s osobou J. Cibulky, jeho životními osudy, profesní kariérou i nejvýznamnějšími publikovanými pracemi. Forma sborníku zachovává původní účel jednotlivých kapitol, které jsou zpracovány jako samostatné studie vycházející z příspěvků přednesených na výše zmíněné konferenci. Řazení kapitol reflektuje chronologický sled řešených témat z Cibulkova života zároveň s obsahovými souvislostmi jednotlivých studií. Z hlediska obsahu nalezneme ve sborníku studie věnované osobnímu životu J. Cibulky, jeho studiím a okolnostem jeho církevní kariéry. Podstatná část textu sborníku se věnuje Cibulkově kariéře badatelské a akademické, spjaté především s Katolickou teologickou a Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy.

Velký prostor rovněž dostaly studie zabývající se zhodnocením významných publikací, studií a textů vzešlých z Cibulkovy badatelské činnosti. V závěrečné části knihy je věnována pozornost také vyhodnocení již nastíněné Cibulkovy činnosti v období Protektorátu a následného poúnorového komunistického režimu. Jako prameny pro jednotlivé kapitoly byly použity nejen archiválie z Cibulkovy pozůstalosti¹ a jeho vlastní publikované práce, ale také materiály z řady dalších souvisejících archivních fondů,² starší vydané práce zabývající se osobou J. Cibulky³ či osobní vzpomínky pamětníků.

V úvodu sborníku jsou stručně nastíněna základní data Cibulkova života. Následuje kapitola *Vzpomínky „ministrantky“, ministranta a rodačky z Ústí nad Orlicí* věnovaná osobním vzpomínkám trojice pamětníků, na kterých jsou demonstrovány dojmy z prvního setkání s J. Cibulkou a vnímání jeho osoby z pohledu člověka stojícího mimo okruh jeho blízkých přátel. V další kapitole, nazvané *Josef Cibulka a Ústí nad Orlicí: vztah rodáka a rodiště*, otevírá její autor Michal Sklenář tematiku Cibulkova dětství a jeho celoživotního vztahu k rodnému městu Ústí nad Orlicí. Kromě nastínění základních nacionálií rodinného zázemí a průběhu základního vzdělání věnuje autor pozornost především Cibulkovu příspěvku k popularizaci rodného města a jeho kulturnímu rozvoji. Zmiňováno je zde hlavně Cibulkovo spoluautorství *Soupisu památek historických a uměleckých v okresu lanškrounském*,⁴ okolnosti vzniku jím sepsaného pojednání o obrazu Korunované Assumpty z ústeckého mariánského kostela,⁵ a především jeho podíl na průběhu a výsledcích architektonické soutěže na dnešní Roškotovo divadlo, při které působil v roli odborného poradce. Logicky zde nemůže chybět pasáž o Cibulkově vztahu k místní farnosti, pojednávající hlavně o vztazích s místním děkanem V. Boštíkem. V závěru této kapitoly se pozornost autora soustřeďuje na průběh Cibulkova pohřbu na ústeckém hřbitově v roce 1968, kdy je na jeho průběhu dokumentován přechodný vzestup pozice duchovních v období pražského jara.

1 Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, v. v. i., oddělení dokumentace, fond Josef Cibulka (1886–1968).

2 Výběrové: Archiv bezpečnostních složek; Archiv Biskupství královéhradeckého, fond Archiv biskupa Doubravy; Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy (1891–2009); Spisovna Katolické teologické fakulty, spis Josef Cibulka.

3 Výběrové: KOLEKTIV AUTORŮ, *Sexaginta pouhá finta. Hors-d'oeuvres variés k šedesátce prof. Josefa Cibulky*, Praha 1946; Dobroslav LÍBAL – Milada VILÍMKOVÁ (eds.), *Umění věků. Věnováno k sedmdesátým narozeninám profesora dra Josefa Cibulky*, Praha 1956; Markéta JAROŠOVÁ (ed.), *Professori Josef Cibulka ad honorem. Sborník příspěvků přednesených na sympoziu „Život a dílo profesora Josefa Cibulky“ dne 14. 12. 2007.* (Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. *Historia et historia atrium* vol. IX.), Praha 2009.

4 Josef CIBULKA – Jan SOKOL, *Soupis památek historických a uměleckých v okresu lanškrounském*, Praha 1935.

5 Josef CIBULKA, *Korunovaná Assumpta na půlměsíci. Příspěvek k české ikonografii XIV. – XVI. století*, in: Jan Štenc (ed.), *Sborník k sedmdesátým narozeninám K. B. Mádra*, Praha 1929, s. 80–127.

Následuje kapitola Tomáše Petráčka *Josef Cibulka, typologie a strategie kněžské služby v moderních dějinách českých zemí*, uvozující blok kapitol věnovaných Cibulkovým studiím a počátkům jeho kněžské a potažmo i vědecké kariéry. Její cíl představuje zasazení Cibulkovy kněžské dráhy do širšího kontextu církevních dějin počátku 20. století. Sledované období je zde čtenáři představeno jako krizové období katolické církve, která se tehdy musela potýkat s rostoucí sekularizací společnosti a také reformními modernistickými tendencemi, které v církevním prostředí představoval proud tzv. katolické moderny. Období Cibulkových kněžských studií v Římě, kde studoval v letech 1905–1910 na koleji Collegium Bohemicum, spadalo do období vrcholících antimodernistických tendencí a porážky reformního proudu. Cibulka sám nicméně nebyl tehdejšími děním zřejmě výrazně ovlivněn, neboť nebyl nikdy vnímán jako zastánce přísně konzervativního proudu. Právě v průběhu římských studií začal mladý Cibulka rozvíjet svůj zájem o církevní dějiny a dějiny umění. Pro budoucí kariéru, především navazování kontaktů se zahraničními spolupracovníky, byla důležitá také zdejší jazyková studia. Po úspěšném ukončení kněžských studií, která završil roku 1910 získáním titulu doktora teologie, následovala etapa počátků Cibulkovy kněžské i badatelské dráhy, která je spjata s prostředím biskupství v Hradci Králové. Cibulka zprvu nastoupil na místo učitele církevního zpěvu na hradeckém kněžském semináři, mezi lety 1913–1918 pak zastával mnohem významnější post sekretáře a ceremonáře královéhradeckého biskupa Josefa Doubravy. Díky zastávané funkci se mladý kněz stal nedělitelnou součástí „domácnosti“ biskupa, který se sám aktivně zajímal o církevní umění a měl tak jistě nemalý podíl na dalším formování Cibulkových zájmů. Autor studie sleduje aspekty Cibulkova působení v hodnostářských funkcích včetně jejich přesahů do budoucna. V návaznosti na předchozí část kapitoly je zde řešen částečný Cibulkův příklon k modernistickým myšlenkám a jeho souvislosti s dobovým napjatým vztahem katolické církve a nově vzniklé Československé republiky. Citovaná negativní hodnocení Cibulkových postojů z nadřazených míst dávají v tomto směru vinu právě liberálnějším poměrům na hradeckém biskupství za episkopátu biskupa Doubravy. V textu je také připomenuto dobové nahlížení církve na aktivní badatele v řadách kléru, kteří byli vnímáni z hlediska plnění církevních povinností jako méně aktivní, navíc náchylnější k modernizačním tendencím.

Další příspěvek Michala Sklenáře *Josef Cibulka pohledem pramenů a svědků, otázka chybějící perspektivy kněžství* nastiňuje rozmanitost pohledů na osobnost J. Cibulky s přihlédnutím k jeho příslušnosti ke kněžskému stavu, a to skrze archivní materiály i výpovědi svědků. Z relevantních archivních fondů zmiňuje autor Cibulkovu osobní pozůstatost, uloženou v archivu Ústavu dějin umění AV,⁶ a materiály z Archivu bezpečnostních složek, které souvisí se sledováním Cibulkovy činnosti v období po roce 1948. Následuje

6 Srov. pozn. 1–2.

zmínka o Cibulkově osobní knihovně, která je zde představena jako doklad odbornosti a společenského postavení majitele, a jejích osudech po Cibulkově smrti. Část studie věnovaná osobním vzpomínkám pamětníků se opírá o svědectví Cibulkových žáků, z jejichž okruhu vzešla řada významných osobností dějin umění (D. Líbal, F. Dvořák, P. Preiss a další). Autor neopomíjí ani výpovědní možnosti sborníků, které vyšly u příležitosti Cibulkových 60. a 70. narozenin,⁷ a publikovaných Cibulkových nekrologů. Na základě analýzy uvedených pramenů uvádí dále autor zjištění o častém upozadování významu kněžské dráhy J. Cibulky, které následně vysvětluje skutečností, že se ve výsledku proslavil víc jako vědec než jako kněz. Cibulka je zde dále řazen do okruhu kněží spojených s českou katolickou modernou, což dokládaly tendence podporovat větší otevřenost katolicismu společnosti, vyznařující i z Cibulkových prací.

K detailnějšímu pojednání o působení J. Cibulky v rámci institucí královéhradeckého biskupství se vrací následující kapitola Ladislava Holoubka *Josef Cibulka, královéhradecká diecéze a biskupský seminář Hradec Králové mezi lety 1910 a 1919 ve svědectví dokumentů biskupského archivu*. V úvodu příspěvku je nastíněno veskrze pozitivní hodnocení episkopátu biskupa J. Doubravy a jeho vlivu na dění v diecézi. Následuje rozbor archiválií z biskupského archivu, které zachycují průběh a okolnosti Cibulkových římských studií. Poté se již pozornost autora soustřeďuje na počátky Cibulkova působení v hradeckém kněžském semináři Borromeum, kde zprvu působil jako učitel církevního zpěvu a posléze i ve funkci vicerektora, spirituála a učitele křesťanského umění. Souběžně s analýzou Cibulkova působení v semináři jsou v této pasáži nastíněny i formy výuky a dobové poměry na této instituci. Nechybí ani rozbor okolností již zmíněné Cibulkovy funkce biskupova sekretáře a ceremoniáře. Pro budoucí vědeckou kariéru má zásadní význam Cibulkův studijní pobyt ve Vídni (v letech 1916–1917), kde získal doktorát z církevního práva a dějin. V závěru kapitoly jsou analyzovány okolnosti Cibulkova odchodu z diecéze roku 1918, který souvisel s počátky jeho akademické kariéry.

Oddíl věnovaný právě akademické dráze J. Cibulky reprezentuje kapitola Martina Vaňáče *Josef Cibulka a teologická fakulta v Praze*. Po úvodním zhodnocení Cibulkovy osobnosti je tento představen jako jeden z nejznámějších členů akademického sboru fakulty v meziválečném období. Autor opět shrnuje Cibulkova studia v Římě, kde mj. upozorňuje na kontakty s vicerektorem koleje Bohemicum F. Stejskalem, který později, již jako profesor na pražské Katolické teologické fakultě, doporučil Cibulku k přijetí do akademického sboru. Roku 1919 požádal J. Cibulka o habilitaci a o místo na pražské fakultě. Na Stejskalův návrh podala fakulta žádost o zřízení nové katedry církevního umění a křesťanské archeologie, kde mělo být s místem profesora pamatováno právě na Cibulku. Následuje rozbor okolností

---

7 Srov. pozn. 3.

Cibulkova pověření přípravami zřízení nové teologické fakulty na univerzitě v Bratislavě a jmenování mimořádným profesorem tamtéž, díky čemuž z návrhu zřízení katedry na pražské fakultě prozatím sešlo. Jelikož se záměr založení bratislavské fakulty nezdařil (mj. proto, že zřízení fakulty bylo prosazováno státem bez souhlasu Říma), vrátil se Cibulka na pražskou fakultu, kde byl roku 1922 ustanoven mimořádným profesorem církevních dějin a roku 1926 řádným profesorem. Roku 1927 také začal jako soukromý docent křesťanské archeologie působit na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kam postupně přenesl těžiště své působnosti. Autor si také všímá Cibulkových vztahů ke Katolické teologické fakultě po 2. světové válce, když rozebírá tehdejší pozici Cibulky na fakultě včetně napjatých vztahů s asistentem Josefem Zvěřinou, se kterým se rozcházel především v pojetí směřování oboru. Další Cibulkovo působení na fakultě následně ovlivňovaly zásahy režimu do Cibulkovy akademické činnosti i chodu fakulty.

Následuje kapitola Pavla Kopečka *Křesťanská archeologie a Josef Cibulka*, která je věnována vymezení tohoto vědního oboru a zásadnímu přínosu J. Cibulky k jeho rozvoji v Československu. Křesťanská archeologie je zde představena jako obor zabývající se výzkumem památek raného křesťanství, v našem prostředí pak konkrétně památek z období Velké Moravy a počátků českého knížecího státu.⁸ Představeny jsou zde počátky oboru související s tzv. Římskou školou, proces vzniku a vymezení jeho oficiální metodiky i jeho významní představitelé a jejich díla. Následuje analýza Cibulkovy cesty k oboru v období římských studií i studia ve Vídni, poté je pozornost věnována Cibulkovu vlastnímu pojetí a metodice oboru, který koncipoval v podstatě jako podpůrný obor pro další badatelské směry, navíc úzce propojený s dějinami církevního umění. Nechybí ani poznámky k Cibulkově praktické výuce oboru, díky které se také etabloval mezi významné osobnosti pražské umělecko-historické školy. Na příkladech z publikace *Starokřesťanská ikonografie a zobrazování Ukřižovaného*⁹ je demonstrován Cibulkův metodický přístup a postupy interpretace zkoumaných hmotných pramenů. Závěrem je opět připomenuto rozdílné pojetí směřování oboru u Cibulky a J. Zvěřiny.

Předmětem zájmu následujícího bloku kapitol se stala pojednání o vybraných tématech Cibulkova badatelského zájmu a jejich vztahům k dobovému dění v oboru i ve společnosti. V první z nich s názvem *Josef Cibulka a Svatovítská rotunda* se její autorka Klára Benešová zabývá důvody a okolnostmi vzniku Cibulkovy studie o nálezech pozůstatků rotundy sv. Víta na Pražském hradě.¹⁰ Za prvotní impuls, který přivedl Cibulku k tématu, je zde označeno

8 K příspěvku J. Cibulky k výzkumu velkomoravské církevní architektury srov. Josef CIBULKA, *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a počátky křesťanství na Moravě*, Praha 1958.

9 TÝŽ, *Starokřesťanská ikonografie a zobrazování Ukřižovaného*, Praha 1924.

10 Srov. Josef CIBULKA, *Václavova rotunda sv. Víta. Rozšířený zvláštní otisk ze Svatováclavského sborníku*, Praha 1933.

jeho spoluautorství výzdobného programu hlavních vstupních dveří tehdy dokončované Svatovítské katedrály, jehož součástí se mělo stát i vyobrazení původní rotundy. Dalším podnětem se staly také souběžně objevy dosud neznámých zbytků základů rotundy, které popíraly dosavadní představy o podobě zaniklé stavby. Cibulka ve své studii rozpracoval úvahy o možné původní podobě rotundy, které založil na studiu vývoje typologie rotund od antiky po 10. století se zřetelem na rotundy karolinské doby. Autorka dále podrobněji představuje postup Cibulkova bádání, ve kterém kombinoval analýzy stavebního řešení jednotlivých staveb s jejich kulturně-historickým kontextem a také např. i s jejich reflexí křesťanského rituálu. Zmíněna je zde i Cibulkova teorie o vývoji nejstarších sakrálních staveb na českém území. Výsledná Cibulkova představa čtyřapsidové rotundy s vnitřním ochozem zaklenuté kopulí je tak představena jako výsledek mnohostranného přístupu k tématu, skrze který autorka poukazuje na Cibulkův široký multioborový rozhled.

Cibulkovu přínosu k dějinám malířství v českých zemích se věnuje studie Michaely Ottové *Cibulka Korunovaná Assumpta na půlměsíci*, zaměřená na zhodnocení již výše zmíněné studie o obraze ústeckoorlické Assumpty.¹¹ Studovaný obraz se Cibulka pokusil na základě analogických děl z českého prostředí datovat a zasadit do kontextu českého gotického malířství. Kromě komparace ústeckého obrazu s dalšími známými díly se zabýval rovněž genezí vlastního výtvarného námětu, kde upozornil například na jeho pozdější splynutí s motivem „ženy sluncem oděné“, a také souvislostmi s dalšími s ním příbuznými náměty. Cibulka se v rámci své studie věnoval také analýze významu námětu a českému přínosu k jeho vývoji, který dokládá výčtem a zhodnocením známých děl.

Že se J. Cibulka nevyhýbal ani tématům dobově moderním, ukazuje kapitola Jiřího Pometla a Michala Sklenáře *Josef Cibulka a sakrální architektura 1. poloviny 20. století v českých zemích*. Autoři zde představují Cibulkův vliv na dobovou diskuzi o podobě ideálního sakrálního prostoru, která probíhala jak v teoretické rovině, tak i na poli architektonických soutěží na novostavby kostelů. V úvodu textu je představen model ideálního kostela, dobově preferovaný příslušnými autoritami, včetně podmiňujících textů a dokumentů. Následuje nastínění okolností diskuse o nové moderní podobě kostela včetně úvah o vzniku nového ideálního církevního slohu a většinou odmítavém postoji církevních autorit k tématu. Praktické aspekty diskuse demonstrují autoři na příkladech architektonických soutěží na novostavby Plečnikova kostela Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze na Vinohradech a Gočárova kostela sv. Václava v Praze–Vršovicích (zde J. Cibulka působil jako člen odborné poroty). Cibulkův postoj k vizi ideálního moderního chrámu ukazuje analýza několika textů (např. článek *O vývoji kostelního prostoru*, heslo *kostel* v Ottově slovníku naučném nové

11 Srov. pozn 5.

doby apod.),¹² které k tématu tehdy publikoval. Cibulkovy názory zde tak naznačují pohled člověka znalého jak liturgických zákonitostí, tak i dobových kulturně-estetických trendů, který byl zastáncem moderního pojetí chrámu za podmínky jeho uzpůsobení pravidlům liturgického provozu. Široké názorové spektrum související s řešeným tématem a zařazení Cibulkova pojetí v něm pak ukazuje další část kapitoly, kde jsou představeny k tématu publikované studie architekta Jana Sokola,¹³ architekta a památkáře Břetislava Štorma,¹⁴ politika Jana Dostálka,¹⁵ benediktina Mariana Schallera¹⁶ a historičky umění Růženy Vackové.¹⁷ V závěru kapitoly je provedeno shrnutí sledovaných názorů, na jehož podkladě je naznačena možná výsledná představa ideálního moderního chrámu, která však nebyla nikdy oficiálně přijata a dále rozpracována.

S tématem předchozí kapitoly částečně souvisí také následující kapitola Jitky Jonové *Boj proti „modernismu“ v sakrálním umění v době pontifikátu Pia XI. se zřetelem k českým zemím z pohledu papežské diplomacie*. Představen je zde silně odmítavý postoj k modernizačním tendencím v sakrálním umění, který byl vrcholnými církevními představiteli zastáván v období pontifikátu papeže Pia XI. Autorka se zde zpočátku zabývá tehdejšími způsoby sledování vhodnosti moderního sakrálního umění, které představují např. pravidelně zasílané relace papežských nunciů či jednání památkových rad jednotlivých diecézí. Oficiální postoj církevních autorit je zde představen jako silně konzervativní, který upřednostňuje tradiční formy sakrálního umění a zároveň vnímá jeho případnou modernizaci jako riziko nežádoucí profanace. Text kapitoly se následně propojuje s tématem předchozí kapitoly, když svoji pozornost stáčí k názorům na novostavby kostelů v meziválečném Československu. Jako příklady jsou zde využity právě stavby zmíněné v předchozí kapitole, které byly v rámci dobových měřítek církevních autorit hodnoceny výrazně kriticky. Jako projekt

12 Josef CIBULKA, *Kostelní prostor. Několik poznámek k jeho dějinnému vývoji u příležitosti Vršovické soutěže*, Časopis katolického duchovenstva, 1928, č. 4, s. 409–427; 1928, č. 5, s. 513–516; 1928, č. 6, s. 638–644; 1928, č. 7, s. 697–702; 1928, č. 8+9, s. 872–877; TÝŽ, *O vývoji kostelního prostoru*, Stavitel 9, 1928, č. 1, s. 1–9; č. 2, s. 17–31; TÝŽ, *Kostel*, in: Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Díl III., svazek 2, Praha 1935, s. 775–779. Srov. Martin BEDŘICH, *Josef Cibulka a moderní sakrální architektura*, Salve 17, 2007, č. 1, s. 27–34; Josef CIBULKA, *Dvě nové věže a dva nové kostely [1]*, Časopis katolického duchovenstva 111, 1930, č. 5 a 6, s. 431–440; TÝŽ, *Dvě nové věže a dva nové kostely [2]*, Tamtéž, č. 7, s. 533–541.

13 Jan SOKOL, *Kostel*, Volné směry 36, 1940–1941, s. 80–89.

14 Břetislav ŠTORM, *Kostelní stavby*, in: Týž (ed.), *Ročenka pro liturgické umění*, Praha 1941, s. 19–24; Týž, *Liturgické umění*, Praha 1941; Týž, *Architektura a pokrok*, Praha 1941.

15 Jan DOSTÁLEK, *Liturgický sloh a novodobá tvorba chrámová, odpovídající vznešené velebnosti Boží, posvátnému účelu chrámu a jeho důstojné umělecké formě*, Hradec Králové 1945.

16 Marian SCHALLER, *Liturgické umění [1–4]*, Pax 1, 1926, č. 5 a 6, s. 153–156[1]; č. 7 a 8, s. 192–196 [2]; č. 9 a 10, s. 273–276 [3]; č. 11 a 12, s. 311–314 [4].

17 Růžena VACKOVÁ, *Jdeme do nového slohu*, Filosofická revue, odborný čtvrtletník pro filosofii 15, 1947, č. 1, s. 11–19.

splňující nároky církve na moderní sakrální objekt je zde v protikladu k pražským kostelům uveden kostel v Olomouci–Hejčíně. Další část kapitoly nastiňuje některé případy dobových kauz nevhodného sakrálního umění v Německu a také skutečnost, že církví kritizované sakrální umění bylo mnohdy obhajováno pozitivním přijetím veřejností. Zmíněna je zde i kontroverzní výstava moderního sakrálního umění při katolickém sjezdu v Essenu. Autorka nevynechává ani odraz těchto kauz v dobových médiích, především v novinových článcích. V závěru kapitoly je ilustrován i osobní názor papeže Pia XI. na moderní sakrální umění, jak jej vyjádřil ve svém projevu při příležitosti otevření nové budovy vatikánské obrazárny 27. října 1932. Podle papeže tak mělo moderní sakrální umění, aby mohlo být označeno za vhodné, především podněcovat zbožnost a dodržovat morální zásady a kodex kanonického práva. V souvislosti s tímto projevem zmiňuje příspěvek také jeho ohlas v jednotlivých evropských zemích včetně postoje československých biskupů a následně přijatých opatření.

Mezi tématy shromážděných příspěvků nemůže chybět působení J. Cibulky v čele Státní sbírky starého umění (dnešní Národní galerie) v období Protektorátu, kterému se věnuje kapitola Víta Vlnase *Josef Cibulka a Národní galerie. Prolog a epilog jedné kapitoly*.¹⁸ V úvodu autor stručně nastiňuje vývoj původní Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění a její přerod ve Státní sbírku starého umění v roce 1937. Následuje rozbor okolností Cibulkova nástupu do funkce ředitele Státní sbírky, v níž počátkem roku 1939 nahradil Vincence Kramáře. V souvislosti s Cibulkovým prosazením do čela galerie je zmíněna zákulisní role tzv. Šestky, tedy sdružení výrazných osobností českých dějin umění (jehož byl J. Cibulka členem), které mělo zásadní podíl na tehdejší vývoji oboru a potažmo i kulturním dění v zemi. Autor se dále zabývá hodnocením fungování galerie pod Cibulkovým vedením. Cibulka byl ve své funkci nucen k neustálému lavírování ve vztazích s okupační správou, díky kterému se mu ovšem podařilo zachovat celistvost galerijních sbírek, které zároveň výrazně rozmnožil o řadu nově nakoupených děl. Na druhé straně bývá Cibulkovo působení někdy vnímáno za projev smířlivého postoje k okupantům či přímo kolaborantství, což ještě více příživují okolnosti související s udělením Čestného štítu svatováclavské orlice J. Cibulkovi 28. září 1944. V této souvislosti zmiňuje autor příspěvku i obhajobu Cibulkova působení v galerii, kterou sám sepsal v roce 1945 jako obranu před nařčením ze spolupráce s protektorátním režimem. Autor kapitoly v jejím závěru obhajuje na základě předložených závěrů Cibulkovy činy ve funkci a staví se zamítavě proti jeho nařčení z kolaborace.

---

18 K tématu srov. Alena JANATKOVÁ – Vít VLNAS, *Pražská Národní galerie v Protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2013.

Text předchozí kapitoly doplňuje následující příspěvek *Josef Cibulka: Pro memoria* autorky Aleny Janatkové. Předmětem zájmu je zde Cibulkův stejnojmenný spis, ve kterém zachytil průběh jednání s kulturním referentem úřadu říšského protektora Hansem Reinholdem a profesorem dějin umění Karlem M. Swobodou z 11. prosince 1940.¹⁹ Předmětem jednání se tehdy stal požadavek úpravy popisků u vystavených děl v galerii tak, aby odpovídaly německému pojetí vývoje výtvarného umění v českých zemích. J. Cibulka v tomto případě sehrál úlohu neúspěšného obhájce českého pojetí vývoje domácího výtvarného umění. Autorka kapitoly se dále věnuje podrobnějšímu srovnání zmíněného českého a německého pojetí problematiky i stručné charakteristice zúčastněných osob. České pojetí vývoje českého výtvarného umění je zde formulováno na základě zemského pojetí češství (díla vnikla na území bývalého českého království, jejich autoři, ač různých národností, byli při tvorbě ovlivněni domácím prostředím), ve kterém bylo v souladu s tehdejšími politickými zájmy přehlíženo časté sepětí s vlivy z německého prostředí.

Nejkontroverznějšímu momentu v životě J. Cibulky se podrobněji věnuje příspěvek Otmar Beneše *Josef Cibulka jako držitel Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava*. Zabývá se v něm již výše zmíněným oceněním J. Cibulky tímto vyznamenáním dne 28. září 1944.²⁰ Vzhledem k absenci odborného pojednání o tomto protektorátním vyznamenání představuje tato kapitola zároveň první publikované zhodnocení smyslu a významu tohoto vyznamenání, které má vyvrátit řadu polopравd a omylů, které jsou s ním spojeny. Vznik vyznamenání sám o sobě představoval určitý rozpor vůči postavení Protektorátu v rámci Třetí říše, kterému nebyla cíleně přiznávána mezinárodně právní subjektivita, natož pak pravomoc udělovat vlastní vyznamenání. Přesto nakonec došlo k založení aktu udělení Čestných štítů, jejichž původním účelem se mělo stát ocenění projevů českého aktivismu vůči Říši. Autor znovu hodnotí Cibulkovu činnost v čele galerie, ve které ve shodě s autory předešlých kapitol nespatřuje známky kolaborantského jednání. Ačkoli ani protektorátní úřady nepočítaly Cibulku mezi sympatizanty režimu, byl ke zmíněnému datu dekorován Čestným štítem. Udělení vyznamenání J. Cibulkovi spadá do dne jeho nejpočetnějšího udělení, kdy jej obdržela také řada dalších českých osobností z řad vedoucích činitelů významných institucí. Přesný důvod udělení Čestného štítu zůstává stále v rovině spekulací. Samotní vyznamenání většinou nepovažovali ocenění za poctu jakéhokoli druhu, ostatně Cibulka sám své ocenění chápal spíše jako prostředek diskreditace své osoby v očích české veřejnosti. V rámci textu je také řešen vliv obdržení vyznamenání na poválečný

19 Srov. Josef CIBULKA, *Pro memoria*. Uloženo v Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, v. i., oddělení dokumentace, fond Josef Cibulka (1886–1968), inv. č. 1347, k. 30 Josef Cibulka. Galerie 1939–1961.

20 K tématu srov. Otmar BENEŠ, „Černý Petr“: *česká společnost a Čestný štít protektorátu Čechy a Morava*, Praha 2019. Nепublikovaný rukopis kvalifikační práce.

osud vyznamenaných. Udělení štítu překvapivě nebylo těsně po válce bráno za přitěžující okolnost, a to zřejmě z toho důvodu, že jeho instituce postrádala právní zakotvení, a tudíž i příslušné dopady. Ani sám Cibulka nepocítil po válce v tomto směru výrazné negativní důsledky, přesto vnímal ocenění jako určité stigma spjaté se zastávaným úřadem. Závěrem je připojen stručný rozbor případu dalšího držitele Štítu z řad duchovenstva J. Čiháka, na jehož životních osudech se faktor vyznamenaní podepsal výrazně negativně v rámci jeho pozdějšího odsouzení komunistickým režimem.

Následuje kapitola Pavla Štěpánka *Cibulkův příspěvek k poznání španělského umění*, která se ještě jednou vrací k okruhu témat Cibulkova badatelského zájmu. Jádrem příspěvku se stalo zhodnocení Cibulkových publikovaných prací, skrze které v českém prostředí popularizoval dílo španělských malířů El Greca a Diega Velázqueze.²¹ Tyto práce psal Cibulka v období německé okupace, kdy témata ze španělského prostředí nebyla jako jedna z mála zakazována. Vydání knižní studie o El Grecovi je zde zasazeno do kontextu dobové vlny zájmu o dílo tohoto umělce, která souvisela s meziválečným hledáním inspiračních zdrojů pro české malíře ovlivněné expresionismem a kubismem. Autor příspěvku přibližuje metodu Cibulkova přístupu k tématu na El Grecově obraze *Modlíci se Kristus* z dnešní Národní galerie, přičemž srovnává zvolený přístup s rozbohem obrazu od Vincence Kramáře. Práci o Velázquezovi pojal Cibulka jako monografii, která současně pojednává o vývoji španělského malířství po smrti El Greca. Poznatky z odborné literatury, která v době vzniku studie představovala jedinou možnost seznámení se s Velázquezovým dílem, komparoval Cibulka s rozbohem obrazů španělských mistrů z roudnické Lobkowiczské sbírky. Velkou pozornost věnoval Cibulka nejen stylovému rozboru Velázquezových děl, ale také analýze jeho cest do Itálie a jejich inspiračnímu přínosu pro jeho tvorbu. Cibulkův přínos k tématu je tak představen jako počín, který opět dokládá jeho široký a rozmanitý badatelský zájem, díky kterému mohl sepsat zmíněné studie v době, která obecně nepřála rozsáhlejší výzkumům témat s mezinárodním přesahem.

Tématu životních osudů J. Cibulky v období po roce 1948 se věnuje studie Marka Krejčího *Poznámky k přátelskému okruhu Josefa Cibulky po roce 1948*. Autor se zde pokouší rekonstruovat vývoj okruhu přátel a známých J. Cibulky na základě zmínek v jeho osobním archivu, které vzhledem k jeho neúplnosti následně doplňuje údaji získanými z dalších souvisejících archivních fondů.²² Poznatky k tématu byly získány především ze zachovalé osobní korespondence J. Cibulky, přičemž je zde poukázáno na možné důvody neúplnosti jejího zachování. Autor se v textu dále zabývá okolnostmi Cibulkova postupného nuceného

21 Josef CIBULKA, *Greco*, Praha 1941; TÝŽ, Velázquez, *Umění* (Štenc) 16, 1944–1945, s. 167–196, 249–267.

22 Výběrově Archiv Národního muzea v Praze, fond Josef Hobzek; Archiv Univerzity Karlovy v Praze, fond Jakub Pavel.

ústupu z akademického prostředí a přesunu k soukromé badatelské činnosti, přičemž zmiňuje řadu osobních kontaktů a jejich vliv na Cibulkovu činnost. Následně je blíže představen okruh Cibulkových přátel, vesměs kolegů či žáků, včetně např. nastínění okolností jejich seznámení a určení míry osobních kontaktů na základě dohledané korespondence. Pozornost je zde věnována např. Cibulkovým kontaktům s Josefem Hobzkem, Jakubem Pavlem či Oldřichem Blažičkem. Zmíněny jsou zde i okolnosti sledování Cibulkovy činnosti Státní bezpečností, pro kterou byl podezřelou osobou z důvodu četných kontaktů s diplomaty z ambasad států západní Evropy. Díky pozdějšímu skartování Cibulkova pozorovacího spisu mohl autor pracovat pouze s druhotnými souvisejícími prameny. Přesto bývá existence Cibulkova spisu někdy mylně vykládána za důkaz jeho spolupráce se Státní bezpečností. Právě kvůli podezření z hrozící protistátní činnosti byly Cibulkovi také postupně omezeny možnosti účasti na mezinárodních konferencích. V závěru kapitoly je pro ilustraci připojena dvojice textů, konkrétně vzpomínky Dobroslava Líbala a Milady Vilímkové na zážitky z exkurzí, kterých se v rámci svého studia pod Cibulkovým vedením účastnili, a jeden z dochovaných dopisů J. Cibulky Jakubu Pavlovi.

Závěrečná kapitola *Dlouhé stíny Svatováclavské orlice a svazků StB. Josef Cibulka v restitučním sporu o Madonu z Veveří* ilustruje příklad dosud přežívajících tendencí k rozporuplnému vnímání Cibulkovy osobnosti. Autor Jan Klípa seznamuje čtenáře s důvody a příčinami nedávného restitučního sporu o známý gotický deskový obraz Madony z Veveří. Předloženy jsou zde okolnosti nejasných vlastnických vztahů, které se ve vztahu k obrazu vytvořily v důsledcích pozemkové reformy a které se posléze staly předmětem sporů o jeho vlastnictví mezi Správou státních lesů a farním úřadem ve Veverské Bítýšce. Větší pozornost je zde ovšem věnována problematice sporů kolem plánovaného restaurování obrazu v restaurátorské dílně Státní sbírky starého umění v Praze. Obraz totiž po restaurování zůstal v Praze jako součást sbírek budoucí Národní galerie, přičemž do inventáře dlouhodobých zápůjček byl zapsán 11. března 1939 právě ředitelem galerie J. Cibulkou. V rámci nedávného restitučního sporu se tak řešila i Cibulkova role v prosazení deponování obrazu v pražské galerii. Zde byl žalující stranou Cibulka označen za kontroverzního kolaboranta (jak protektorátního, tak i komunistického režimu) a jeho role v případě tak bez předložených důkazů záměrně zveličována. Závěr Klípovy kapitoly tak dokazuje sílu přežívání negativního hodnocení J. Cibulky, založeného přitom na chybném výkladu souvisejících skutečností. Závěr sborníku se tak obloukem vrací k jednomu z jeho ústředních témat, tedy snaze objasnit sporné okamžiky Cibulkova života a zpětně rehabilitovat jeho jméno.

Předkládaný sborník představuje osobnost J. Cibulky v široké a rozmanité síti témat a kontextů. Příspěvky jednotlivých spoluautorů upozorňují na řadu kapitol z Cibulkova osobního i profesního života včetně jejich souvislostí s dobovým děním a propojení s řadou

souvisejících směrů bádání. Zároveň zde autoři poukazují na další problémové okruhy, týkající se utváření českých dějin umění i osudů jejich představitelů, kterým dosud nebyla věnována odpovídající pozornost. Životní dráha tak čínorodého člověka, jakým byl prof. Josef Cibulka, nabízí takových možností studia stále více než dost.

Mgr. Martin Lacina

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

martin.lacina1@student.upce.cz